

Marija Kocić

MLETAČKO-AUSTRIJSKI SAVEZ IZ 1716. GODINE U SVIJETLU ENGLLESKIH IZVORA

Marija Kocić
Filozofski fakultet
Beograd

UDK 327(1-924.6=111)“17”
327.8(450:436)“1716”
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 18.6.2014.
Prihvaćeno: 12.11.2014.

Objava rata Veneciji od strane Porte u prosincu 1714. označila je početak novog sukoba, u historiografiji poznatog kao Drugi morejski rat (1714.-1718.). Za razliku od Prvoga (1684.-1699.), taj je dijelom ostao neistražen. Doprinos razjašnjavanju pojedinih pitanja, koja su se njegovom objavom javila, pruža građa iz Nacionalnog arhiva u Londonu (*The National Archives at Kew Gardens, London*). Ona donosi nove poglede na pregovore između Austrije i Venecije (1715.-1716.) povedene radi sklapanja saveza.

Ključne riječi: Venecija, Robert Sutton, Alexander Cunningham, Porta, diplomacija

Interes Engleske (od početka 17. stoljeća Velike Britanije) za Mediteran započeo je u trenutku kada je narušena ravnoteža između habsburške dominacije na njegovom zapadnom i osmanlijske na istočnom dijelu. U tome se od krucijalnog značaja pokazala bitka kod Lepanta (1571.), koja je uspjela razotkriti sve mane osmanlijske pomorske snage, ujedno nagovijestivši “sjevernim nacijama” novo tržište, koje im se otvaralo.¹ Kandijski rat (1645.-1669.) nastavio je da poticati engleske i nizozemske trgovce da plasiraju robu u ovom dijelu svijeta. Njegovim završetkom došlo je do pokušaja Venecije da obrani svoje tržište.² Uz pojačano prisustvo na Mediteranu, Velika Britanija uspjela je izgraditi solidnu diplomatsku komunikaciju s Venecijom. Na teritoriju Osmanlijskog carstva taj je proces bio intenzivniji, što je rezultiralo izgradnjom konzularnih mreža Engleske, Nizozemske i Francuske.³

¹ O tome vidjeti: Marija Kocić, *Битка код Лепанта као прекретница у односима на Медитерану, Историјски часопис*, sv. 59, Beograd 2010., str. 243-266. Ondje je navedena relevantna literatura.

² Marija Kocić, *Venecija i Engleska nakon Kandijskog rata – alternativni putevi privrednog oporavka (1669–1675)*, *Beogradski istorijski glasnik*, sv. 3, Beograd 2012., str. 152-154.

³ O ovome vidjeti: Marija Kocić, *Diplomatija u službi kapitala: evropske nacije na osmanskom Levantu (XVI-XVIII vek)*, Beograd, 2014. (u tisku). Ovdje je navedena dodatna literatura i originalna arhivska građa vezana uz ovu problematiku.

Na osnovu navedenih činjenica može se tumačiti i prisustvo Velike Britanije u mletačkoj i osmanlijskoj interesnoj sferi. Prisustvo Velike Britanije u ovom dijelu svijeta pokrenulo je interes njenih diplomata, čiji su izvještaji danas od velikog značaja u razjašnjenju pojedinih zbivanja i procesa. Iako je London od sredine 15. stoljeća počeo imenovati predstavnike u Veneciji, oni su uživali položaj glasnika, potom i rezidenta.⁴ Za ovdje postavljenu temu od velikog je značaja prepiska Alexandera Cunninghama,⁵ koji je na položaju predstavnika Velike Britanije u Veneciji naslijedio Christiana Colea.⁶ Zatim, dokumenti Roberta Suttona, ambasadora Velike Britanije u Carigradu.⁷ Njihovi iskazi dopunjeni su izvodima iz tiska, koji od sredine 17. stoljeća dobiva značajno mjesto u kreiranju javnog mnijenja u pojedinim europskim državama.⁸ Za ovo istraživanje veliki značaj ima mjesečnik *The Present State of Europe*, odnosno, *Monthly Mercury*, koji pod tim imenom počinje izlaziti od 1690. godine.⁹

⁴ *Residente* – položaj sličan današnjem otpravniku poslova. U diplomatskoj hijerarhiji po ovlastima i slobodi djelovanja uživao je manje kompetencije od ambasadora.

⁵ O ranom životu Alexandera Cunninghama (1655.-1737.) ne postoje dovoljno pouzdani podaci, niti je on bio predmet ozbiljnijih istraživanja. Osim nekoliko diplomatskih misija koje su mu bile povjerene, njegov uspon nastupa dolaskom kralja Georgea I. (1714.-1727.) na vlast u Velikoj Britaniji. Novi kralj povjerio je Cunninghamu položaj rezidenta u Veneciji, gdje je ostao od 1715. do 1720. godine, nakon čega se povukao iz javnog života. U Veneciju je stigao početkom prosinca 1715. preko Padove; The National Archives at Kew Gardens, London [u citiranju se navodi stari naziv ove institucije: Public Record Office (PRO)], State Papers (SP), 99 [Venice]/61 [Alexander Cunningham and Christian Cole, 1715.-1717.], pp. 83-84; Venecija, 6. XII. 1715.

⁶ Christian Cole (1673.-1734.) služio je kao tajnik Charlesa Edwarda Montaguea, IV. earla od Manchestera (1662.-1722.), ambasadora Velike Britanije u Veneciji. Kasnije je određeno vrijeme proveo u Hagu i Rajsniku (1697.-1699.). Kada je Earl od Manchestera po drugi put imenovan za ambasadora u Veneciji 1707., poveo je sa sobom i Colea u svojstvu tajnika. Nakon odlaska Earla od Manchestera iz Venecije 1708., Cole je ostao kao jedini predstavnik Velike Britanije u ovoj državi. Kako je sam više puta isticao u svojoj prepisci, on nije uživao nikakav diplomatski rang, te je i učinak njegovog predstavljanja ostao ograničen. O tome vidjeti: Marija Kocić, Britansko-mletački odnosi pred Drugi morejski rat: diplomatija u službi trgovine, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, sv. 39, Novi Sad 2014. (u tisku). Veneciju je napustio u jesen 1714. godine (posljednje njegovo pismo poslano iz ovog grada datirano je s 14. IX.); PRO, SP, 99/60 [Alexander Cunningham and Christian Cole, 1713.-1714.], str. 385-387. Nakon njegovog odlaska poslove Velike Britanije u Veneciji preduzeo je konzul, do dolaska Alexandera Cunninghama.

⁷ Robert Sutton (1671.-1746.), prije dolaska u Osmanlijsko carstvo službovao je kao poslanik Londona u Beču od 1694., da bi 1697. godine bio imenovan za rezidenta u Austriji. Nakon povlačenja Williama Pagheta (1692.-1699.) imenovan je za ambasadora na Porti. Njegova prepiska predstavlja značajan izvor neosmanlijske provenijencije za historiju Osmanlijskog carstva početkom 18. stoljeća. Ta činjenica istaknuta je u: Kenneth M. Setton, *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century*, Philadelphia 1991., str. 420, nap. 77. Dio njegove prepiske ranije je objavljen u: Akdes Nimet Kurat, *The Despatches of Sir Robert Sutton, Ambassador in Constantinople, 1710-1714*, London 1953. Međutim, građa iz ranijih godina njegovog službovanja do danas nije objavljena. O ranom periodu njegovog boravka u osmanlijskoj državi vidjeti: Marija Kocić, Engleska i Porta od mira u Sremskim Karlovcima do "Jedrenskog događaja", *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu*, sv. 46, Zagreb 2014. (u tisku).

⁸ Donald H. Penington, *Европа у седамнаестом веку*, Beograd 2002., str. 24-25.

⁹ Spomenuti mjesečnik pokrenuo je John Phillips 1688. godine, kada je i tiskan prvi broj pod imenom *Modern History or a Monthly Account of all considerable Occurrences, Civil, Ecclesiastical and Mi-*

U njemu je značajno mjesto posvećeno događanjima u Osmanlijskom carstvu. Vijesti su obično praćene komentarima urednika, koji ujedno otkrivaju razumijevanje dijela britanske javnosti za prilike u osmanlijskoj državi.

Venecija je u Drugi morejski rat zakoračila nespremna.¹⁰ Slično situaciji na početku prvog istoimenog sukoba (1684.),¹¹ pokazalo se da je njena odbrana slaba, sistem novačenja zastario, a dekadencija, osvjedočena krizom u cijelom društvu, izbila je na površinu u nizu neriješenih ubojstava, koja su se počela nizati od početka 1714. godine.¹² Problem s Crnogorcima, koji su nakon kaznene ekspedicije osmanlijske vojske potražili zaštitu mletačkih vlasti u Novom,¹³ poslužio je Porti kao idealan povod da objavi rat Senatu.¹⁴ Međutim, neriješeni odnosi koji su prijetili propasti rada mirovnog kongresa u Karlovcu (1699.) i kasnije su izvlačeni na površinu u trenucima kada je na Porti prevagu odnijela ratu sklona struja.¹⁵ Konačno, posluživši se kao jednim od izgovora da mletačke vlasti odbijaju predati pobunjenike, Porta je 8. prosinca 1714. objavila rat Veneciji, što je ocijenjeno kao "značajan događaj" na političkoj sceni Europe.¹⁶ Porta se na ovaj korak odlučila zbog straha od pobune

litary. Od 1690. izlazi pod naslovom *The Present State of Europe, or a Historical and Political Mercury*. O tome detaljnije u: Marija Kocić, *Turska u međunarodnim odnosima 1688-1699: put u evropsku diplomatiju*, Beograd 2014.

¹⁰ Do krize u njenom sistemu dolazi znatno ranije. Vidjeti i: Egidio Ivetic, *The Peace of Passarowitz in the Venice's Balkan Policy*, u: Charles W. Ingrao – Nikola Samardžić – Jovan Pesalj, *The Peace of Passarowitz, 1718*, West Lafayette 2011., str. 63-72, 64-65.

¹¹ Videti: Marija Kocić, *Венеција у хајдуци у доба Морејског рата*, Beograd 2013., str. 73-82. Ovdje je navedena dodatna literatura.

¹² O tome vidjeti niz dokumenata u: PRO, SP, 99/60.

¹³ Marko Jačov, *Списи Тајног ватиканског архива XVI–XVIII века*, Beograd 1983., str. 192; Dubrovnik, 21. X. 1714. Kada je Rusija objavila rat Porti 1711., računala je na vjerski osjećaj pojedinih sultanovih podanika. Ovaj događaj imao je odjeka i na prilike u Crnoj Gori. Ondje je uskoro stigao i ruski agent Mihajlo Miloradović sa zadatkom da radi na podizanju ustanika. Zbog toga su Osmanlije 1712. napali Crnu Goru, ali je mogo veći napad predstavljao pohod Numan-paše Ćuprilića u listopadu 1714. godine; Gligor Stanojević, *Југословенске земље у млетачко-турским ратовима XVI–XVIII вијека*, Beograd 1970., str. 435-440. Crnogorski prebjezi nisu nasumično birali Novi (današnji Herceg-Novi). Njega je mletačka vojska osvojila 1687. godine, da bi ubrzo postao "stacionar" za naseljavanje hajduka, koji su bili u njenoj vojnoj službi (Kocić, *Венеција у хајдуци*, str. 256-283).

¹⁴ Na ovo nije samo ukazano u južnoslavenskim historiografijama, već i pojedini strani povjesničari uzimaju pobunu Crnogoraca kao jedan od glavnih povoda koji je naveo Portu na rat s Venecijom (Setton, *Venice, Austria, and the Turks*, str. 426-427). Detaljnije o uzrocima rata 1714.-1718. vidi u: Amy A. Bernardy, *L' Ultima Guerra turco-veneziana (MDCCXIV-MDCCXVIII)*, Firenze 1902., str. 11-20.

¹⁵ O tome detaljnije u: Rifa'at Abou el Haj, *The Formal Closure of the Ottoman Frontiers to Europe, 1699-1703*, *Journal of the American Oriental Society*, god. 89, br. 3, New Haven 1969., str. 467-475; Marija Kocić, *Колебања у односима Порте и Европе од "Једренског догађаја" (1703) до успоставе стабилне владавине Ахмеда III (1706)*, *Војно-историјски гласник*, sv. 2, Beograd 2013., str. 20-40.

¹⁶ *The Present State of Europe: or, the Historical and Political Monthly Mercury Giving an Account of all the Republick and Private Occurrences, Civil, Ecclesiastical, and Military, that the Most Considerable in every Court, The Interest of Princes, their Pretensions and Intrigues. For the Month January*, sv. 27, London 1716., str. 3 (dalje: *Mercury* 1716., sv. 27).

janjičara¹⁷ u Carigradu, koji su glasno zagovarali novi rat kako bi povratili teritorije izgubljene u Karlovcu. Francesco Maria Ottieri je za glavnog zagovornika proratne struje označio velikog Vezira Damad Ali-pašu (1713.-1716.), koga su sami Osmanlije zbog njegovih nedjela prozvale Đavlom.¹⁸

Sukob koji je trebao započeti kao obračun "starih" rivala ubrzo je uvukao i druge zainteresirane strane. Francesco Maria Ottieri, tvorac kompendija o zbivanjima u Europi 1696.-1725., pripisao je Senatu inicijativu za stvaranja saveza s Bečom. Ovo je pripalo u zaslugu ambasadoru Pietru Grimaniju, dok Ottieri kronološki ovaj događaj smješta na početak 1715. godine.¹⁹ Venecija, koja je tijekom prethodnog stoljeća iskusila dva duga i skupa rata s Osmanlijskim carstvom, na početku ovoga novog morala je potražiti saveznike. Vatikan, zastrašen brzim napredovanjem Osmanlija, nije u prvo vrijeme bio voljan uplesti se u obranu Venecije. Kako je prenio tisak, papa Klement XI. (1700.-1721.) oglušio se na sve apele Republike za pomoć.²⁰

Prilike u Italiji u međuvremenu su se iz korijena izmijenile. Višestoljetnu španjolsku vlast, sukladno odlukama mira u Utrehtu (1713.), kojim je okončan Rat za španjolsko nasljeđe (1701.-1713.), zamijenila je austrijska. Austrija je dobila Milansko vojvodstvo, Sardiniju i Napuljsku kraljevinu, dok je Sicilija pripala vojvodi Savoje Vitoriju Amadeu II. (1675.-1720.).²¹ Ojačavši pozicije na Poluotoku, Austrija je postala izuzetno bitan politički faktor za Veneciju, koja je s njom morala graditi odnose na novim osnovama. Inzistiranje na "političkom mira u Italiji", zasnovanoj na "poštovanju neutralnosti", za koju je bila zainteresirana i Venecija, dovedeno je u pitanje savezom "koji Republika namjerava stvoriti sa carem".²² U isto vrijeme Karlo VI. (1711.-1740.) namjeravao je svoje novostečene posjede ojačati njemačkim posadama. Ako Beč odluči ući u rat s Portom, ova bi se odluka mogla za određeno vrijeme od-

¹⁷ Naziv izveden od riječi *yeni* i *çeri* u prevodu *nove trupe*. Predstavlja red osmanlijske vojske zaslužan za osvajanja tijekom razdoblja 14.-16. stoljeća. Janjičari su novačeni na osnovu "odabira" (tur. *devşirme*) među nemuslimanskim sultanovim podanicima u svim dijelovima Osmanlijskog carstva. Tijekom 17. stoljeća mijenja se način njihova novačenja, što za posljedicu ima češće pobune protiv vlasti. Sultan Ahmed III. (1703.-1730.) je upravo zahvaljujući njima doveden na vlast tijekom pobune zabilježene kao "Jedrenski događaj" (1703.). O tome detaljnije u: Kocić, *Turska u međunarodnim odnosima 1688-1699*.

¹⁸ Francesco Maria Ottieri, *Istoria delle Guerre avvenute in Europa e Particolarmente in Italia, per la Successione alla Monarchia delle Spagne. Dall' anno 1696. all' anno 1725*, 6 sv., Roma 1756., sv. 3, str. 613.

¹⁹ Isto, str. 614.

²⁰ *Mercury* 1716., sv. 27, str. 4.

²¹ Matthew S. Anderson, *Европа у осамнаестом веку*, Beograd 2003., str. 335. Najznačajniji suvremeni izvještaj o pregovorima u Utrehtu i Rastattu koji je ubrzo tiskan predstavlja: Casimir Freschot, *Histoire du Congres et de la Paix d'Utrecht, comme aussi de celle de Rastadt & Bade*, Utrecht 1716. O značaju njegovog djela u historiografiji vidi: Heinz Duchhardt, *Die Systematisierung und Typologisierung des Friedens. Das Vorwort von Casimir Freschots "Histoire du Congres et de la Paix d'Utrecht, comme aussi de celle de Rastadt & de Bade"*, u: *Utrecht – Rastatt – Baden 1712–1714: Ein europäisches Friedenswerk am Ende des Zeitalters Ludwigs XIV*, prir. Heinz Duchhardt – Martin Spenhorst, Göttingen 2013., str. 303-312.

²² PRO, SP, 99/61, p. 109r; Venecija, 25. I. 1716.

ložiti. Ovakav rasplet događaja išao je u prilog Francuskoj, Španjolskoj i posebno Siciliji, čiji je novi vladar Vitorio Amadeo II. označen tvorcem "Projekta"²³ koji je pretpostavljao stvaranje mletačko-austrijskog saveza u borbu protiv Osmanlijskog carstva.

Istrošenost upravnog sistema Venecije predstavljala je suvremenima dobro poznatu činjenicu. Monetarna kriza koja je pogodila državu prije početka Prvog morejskog rata²⁴ nije popustila ni narednih godina, izazivajući u njoj privrednoj strukturi ozbiljne reperkusije. Devaluacija novca i prodaja državnih službi, koja je direktno favorizirala nepotizam u njegovom najgorem obliku, utjecali su na to da su državu vodile figure nesposobne u svakom pogledu. Da je Venecija koristila svaki način kako bi došla do novca svjedoči i primjer državne lutrije (*lotto*) raspisane 1714. godine. Navedeni model prikupljanja sredstava, koji je trebao iskoristiti strast stanovnika prema kocki, samo je jedan od dokaza snalažljivosti mletačkih vlasti u godinama obilježenim velikom krizom.²⁵

Porta je ostala pri stajalištu da s Austrijom mora sačuvati dobre odnose.²⁶ Kada je rat već bio objavljen, beglerbeg Temišvara poslao je zapovjedniku Segedina pismo u kojemu je iznio takav stav.²⁷ U Carigrad je, međutim, 11. veljače 1715. stigao glasnik iz Beča s novim instrukcijama rezidentu Anselmu Franzu Fleischmannu. On je potom zatražio prijem kod Damad Ali-paše, koji ga je primio 19. veljače. Tijekom razgovora Fleischmann je inzistirao na objašnjenju motiva koji su Portu naveli na rat s Venecijom. Istu je priliku iskoristio da ponudi medijaciju Karla VI. u izmirenju dvije države.²⁸ Od značaja je činjenica na kojoj je Robert Sutton inzistirao, da je Fleischmann tom prilikom naveo da car "ima defanzivni savez s Republikom".²⁹ Okrivivši Republiku da je u mnogim točkama prekršila odredbe ugovora u Karlovcu (1699.), Ali-paša je naveo da su duždevi podanici nastavili s provalama na osmanlijsku teritorij radi pljačke. Izlaganje je zaključio riječima da ako Karlo VI. odluči držati stranu Veneciji, Osmanlijama ne preostaje ništa drugo nego li da se brane.³⁰ Ali-paša je inzistirao da dobije odgovor na pitanje namjerava li Fleischmann objaviti rat Porti u ime svog vladara. Na to mu je rezident odgovorio da "nema ovlasti objaviti bilo što do daljnjeg".³¹ Izvještaj o tom razgovoru Sutton je sastavio na osnovu informa-

²³ *Mercury* 1716., sv. 27, str. 4.

²⁴ Od 1679. godine ostvarivani saldo u budžetu Venecije počinje opadati. Vidi grafikon br. 2 u: Kocić, *Venecija u hajducu*, str. 76.

²⁵ O tome vidi niz dokumenata u: PRO, SP, 99/61; Posebno pod naslovom "Methodicall Propositions & Rules for Erecting a Lottary to Rayse 500 thousand Pounds at the rate of 40 shillings for each Lott of Bill", str. 8-9, nastao početkom 1715. godine, u kojem se objašnjava praksa primjenjivana prethodne godine, kada je lutrija također bila raspisana.

²⁶ O prilikama u ovoj državi početkom 18. stoljeća vidi: Charles W. Ingrao, *The Habsburg Monarchy, 1618-1815. New Approaches to European History*, Cambridge 2000., str. 105-140.

²⁷ Ottieri, *Istoria delle Guerre*, sv. 3, str. 615.

²⁸ PRO, SP, 97 [Turkey] /23 [Sir Robert Sutton, 1713.-1716.], p. 153r; Pera, 24. II. 1715.

²⁹ PRO, SP, 97/23, p. 153r.

³⁰ PRO, SP, 97/23, p. 153r.

³¹ PRO, SP, 97/23, p. 153v.

cija dobivenih iz pouzdanih izvora.³² On inzistira na ovoj činjenici sa namjerom da uvjeri London u vjerodostojnost informacija iznesenih u njemu, preporučujući izvještaj kao pouzdani dokument na koga se sa sigurnošću može pozvati u opredjeljenju budućeg djelovanja.

Do tog je doba Austrija ostvarila sigurnu vojnu nadmoć na ovom dijelu granice.³³ Ustrašeni time, Osmanlije su nastavili s utvrđivanjem Beograda i ostalih utvrđenja na granici. Izdana je naredba o izgradnji magazina u pograničnim krajevima, koji su trebali biti ojačani vojnim posadama. To bi po Suttonu moglo izmijeniti i planove Porte o pohodu 1715. godine.³⁴ Kako bi dobila na vremenu, Porta je odlučila poslati Ibrahim-agu u Beč s pismom velikog vezira Eugenu Savojskom. Njegovo se putovanje oteglo jer je u Sofiji "bio zaustavljen". U trenutku kada je Sutton sastavljao izvještaj (24. II.), Ibrahim-aga nalazio se na granici. Prema verziji koju je dostavio Londonu, u slučaju da Ibrahim-aga još nije prešao granicu bilo je moguće da odluka o njegovom slanju "biti poništena".³⁵

Postupak Fleischmanna izazvao je veliki prijezir Ahmeda III. i Damad Ali-paše, utječući i na njihov odnos prema ratištu na Moreji. Prvobitno je bilo predviđeno da veliki vezir osobno predvodi osmanlijsku vojsku protiv mletačkih snaga. Nakon prijema Fleischmanna odlučeno je da veliki vezir ostane uz sultana i nadgleda sigurnost granice prema Austriji, spreman na djelovanje dođe li do pokreta carske vojske.³⁶ Na Porti su u tom trenutku računali da Karlo VI. nije u mogućnosti u skorije vrijeme napasti, temeljeći zaključke na sporosti kojom je njegova vojska okupljena.³⁷ To je dalo priliku Osmanlijama da tijekom 1715. završe osvajanja na Moreji, da bi naredne godine spremno dočekali napad Karla VI.³⁸

Sredinom ožujka 1715. Porta je naredila uhićenje mletačkog baila Andreje Memma, koji je potom poslan u tvrđavu u Dardanelima, dok je ostatak njegova osoblja zatvoren u Sedam Kula.³⁹ Po mišljenju Suttona, akcije protiv Venecije, kao i nastup Damad Ali-paše tijekom razgovora s Fleischmannom, nedvosmisleno su govorili o namjerama Porte da povrati teritorije na Moreji izgubljene u Karlovcu 1699. godine. Po procjeni Roberta Suttona, Osmanlije se neće libiti napasti Karla VI. "prvom pri-

³² PRO, SP, 97/23, p. 153v.

³³ Gabor Agoston, *The Ottoman Wars and the Changing Balance of Power along the Danube in the Early Eighteenth Century*, u: Ingrao – Samardžić – Pesalj, *The Peace of Passarowitz*, str. 93-110, posebice str. 94.

³⁴ PRO, SP, 97/23, p. 155r.

³⁵ PRO, SP, 97/23, p. 155r. Vidi i: Ottieri, *Istoria delle Guerre*, sv. 3, str. 615-616.

³⁶ PRO, SP, 97/23, p. 155r.

³⁷ PRO, SP, 97/23, p. 155r.

³⁸ PRO, SP, 97/23, p. 155v.

³⁹ PRO, SP, 97/23, p. 159r; Pera, 17. III. 1715. Memo je bio zatočen u Abidosu. Tokom zatočeništva poslao je nekoliko izveštaja Senatu, koji su objavljeni u: *Relazioni dirette al Veneto Senato da Andrea Memmo già Bailo a Costantinopoli nel 1714 e 1715 intorno a prigionia da lui sofferta al Topanà e nel Castello di Abido*, Venezia 1840. Krajem te godine je oslobođen i bilo mu je dozvoljeno da se vrati u Veneciju.

likom koja im se bude učinila povoljnom".⁴⁰ Drugim riječima, odbrana vlastitih interesa (koji bi ovakvim planovima bili ugroženi) tjerala je Karla VI. u novi rat s Portom.⁴¹ U tim okolnostima Sutton je imao jasan nalog Londona da spriječi prekid odnosa Porte i Rusije, "koji bi u postojećoj konstelaciji odnosa u Europi mogao imati najnepovoljnije posljedice".⁴² Njegovo djelovanje otežavala je činjenica da Rusija u tom trenutku nije imala stalnog predstavnika na Porti, s kojim bi on direktno mogao stupiti u kontakt.⁴³

Osmanlijska flota napustila je Dardanele u svibnju 1715. godina. Kao baza gdje se trebala ujediniti sa starim saveznicima, berberskim gusarima, određen je Hios (tal. *Sciò*). Prvo njeno odredište bio je otok Tenedos, koji je s lakoćom osvojen. Zatim su zauzeti Korint, Nauplion (Napoli di Romanja), Palamida i Modon. Sva ova osvajanja učinjena su do kraja kolovoza, čime se cijela Moreja našla pod vlašću Osmanlija.⁴⁴ Ni u Dalmaciji situacija po Veneciju nije bila povoljna. Ondje je vojska od 70.000 Turaka i Tatara opustošila 80 milja mletačkog teritorija, dok je najznačajniju njenu akciju predstavljao napad na Sinj (od 23. srpnja do 15. kolovoza).⁴⁵

Ovakav rasplet događaja inicirao je niz rasprava u Senatu, tijekom kojih su se često čula protivna mišljenja. Strahovalo se da su sljedeće mete osmanlijskoj vojsci Krf, Kefalonija i Zakintos. Postavilo se pitanje korisnosti obrane posjeda udaljenih od centra, dok su se Osmanlije primicali posljednjim ostacima nekadašnje mletačke imperije. Ugroženost Italije, koja se javila kao prirodan slijed osmanlijskog napredovanja, odjednom je približila Veneciju, Vatikan i Beč, koji je, također bio prestrašen mogućnošću takvog raspleta. Najugroženije su bile Napuljska kraljevina i Papinska država. Uslijedio je apel pape za pomoć. Nekoliko brodova priteklih iz država koje su odlučile pružiti pomoć stacionirano je u Sinegalji (Napuljska kraljevina), odakle su trebali krenuti u lov na berberske gusare, koji su se, potaknuti uspjesima na Moreji (gdje su djelovali kao pomoć osmanlijskoj floti) raspršili po cijelom Mediteranu.⁴⁶

U Carigradu su tijekom ljeta 1715. godine ambasadori Engleske i Nizozemske Robert Sutton i Jacob Colyer (1680.-1718.)⁴⁷ nastojali Portu pridobiti za mir s

⁴⁰ PRO, SP, 97/23, p. 163r; Pera, 8. IV. 1715.

⁴¹ PRO, SP, 97/23, p. 163r.

⁴² PRO, SP, 97/23, p. 165v.

⁴³ PRO, SP, 97/23, p. 165v.

⁴⁴ Ottieri, *Istoria delle Guerre*, III, str. 616-624. Osmanlijski izvor koji prikazuje ove operacije objavljen u: *Journal de la campagne que le grand vizir Ali Pacha a faite en 1715 pour la conquête de la Morée*, prir. Benjamin Brue, Paris 1870.

⁴⁵ Jačov, *Списи Тајног ватиканског архива*, str. 201; Split, 8. IX. 1715. O operacijama Osmanlija na dalmatinskom i crnogorskom ratištu tijekom 1715. godine vidi: Stanojević, *Југословенске земље у млетачко-турским ратовима*, str. 446-446.; Pavao Butorac, *Boka Kotorska u 17. i 18. stoljeću – politički pregled*, Perast 2000., str. 150-152; Girolamo Ferrari, *Delle Notizie Storiche della Lega tra l'Imperatore Carlo VI e la Repubblica di Venezia Contra il Gran Sultano Acmet III e de' loro fatti d'armi dall'anno 1714 sino alla Pace di Passarowitz*, Venezia 1736., str. 69-79.

⁴⁶ Ottieri, *Istoria delle Guerre*, sv. 3, str. 630.

⁴⁷ Jacob Colyer bio je sin Justinusa Colyera (oko 1669.-1680.), rezidenta Nizozemske u Carigradu, kome je služio kao tajnik. Naslijedio je oca na položaju rezidenta, kada ugled Nizozemske

Venecijom, u čemu nisu imali uspjeha.⁴⁸ Tome su pridonijela uvjeravanja ambasadora Francuske Pierrea Puchota (1711.-1717.)⁴⁹ da Karlo VI., shodno prilikama u njegovoj državi, te godine nije u prilici ući u novi rat s Portom.⁵⁰ Ona je, međutim, nastavila ustrajavati na uvjetima koji su bili krajnje nepovoljni po Veneciju. Porta je tražila Krf, Zakintos i Kefaloniju i sva mjesta u Dalmaciji, uz obavezu da se Venecija obaveže na plaćanje harača na godišnjem nivou, što je predstavljalo presedan u njihovim odnosima. Ako bi se ovi planovi ostvarili, status Venecije postao bi sličan onome koji je imao Dubrovnik.⁵¹

Senatu je jedino preostalo da, uz krajnje diplomatske napore i podršku pape, u rat uvuče Austriju. Jedno od opravdanja pronađeno je u činjenici da je Austrija dobivši Napuljsku kraljevinu stekla značajan dio jadranske obale, sada ugrožen osmanlijskim osvajanjima na Moreji. Unatoč nagovorima pape i Venecije, Karlo VI. tome se opirao po nagovoru svojih savjetnika. Beč je strahovao da u slučaju da objavi rat Porti Španjolska može iskoristiti situaciju i napasti posjede Karla VI. u Italiji. Zbog toga je papa odlučio poslati poslanika u Madrid koji je trebao dobiti obećanje da do toga neće doći.⁵²

Uspjesi Osmanlija na Moreji ostali su u sjeni neriješenih odnosa koje je Rat za španjolsko nasljeđe proizveo. Vatikan se i dalje ustezao priznati Filipa V. (1700.-1724.) novim vladarom Španjolske. Na to se odlučio tek krajem godine, nakon što je Filip V. sklopio brak s Elizabetom Farnese. Odluku da bude priznat od Vatikana kao legitimni vladar Španjolske Filip V. kupio je obećanjem da neće upotrijebiti silu protiv novih stečevina Karla VI. u Italiji, ako ovaj odluči objaviti rat Porti. Oslobođen tog bremena, Klement XI. apelirao je na ostale kršćanske države da objave rat sultanu.⁵³

Klement XI. odlučio je obratiti se Karlu VI. službenim pismom napisanom na talijanskom jeziku u formi *breve*. Ovaj dokument od 19. siječnja 1716. trebao je u Beč odnijeti biskup Beneventa, kardinal Vincenzo Maria Orsini.⁵⁴ Time je postavljan temelj Ligi definiranoj kao "obrambena" dok bude trajao rat s Portom.⁵⁵ Nakon toga, diplomatskim je predstavnicima prepušteno da detaljno ugovore uzajamne obaveze obje strane.

jača na Porti. Nekoliko godina kasnije imenovan je za ambasadora. Tijekom Velikog turskog rata (1683.-1699.) radio je na postizanju mira između Porte i Svete lige. Njegov najveći uspjeh predstavlja medijacija u Karlovcu, zbog koje je stekao veliko poštovanje Porte. O tom periodu njegovog djelovanja vidjeti: Kocić, *Turska u međunarodnim odnosima 1688-1699.*

⁴⁸ PRO, SP, 97/23, pp. 173r-174r; Pera, 12. VI. 1715

⁴⁹ O njegovom poreklu i usponu videti: Nikola Samarđić, *Француска и Турска 1687-1691*, Beograd 1992., str. 44.

⁵⁰ PRO, SP, 97/23, p. 175r; Pera, 12. VI. 1715.

⁵¹ PRO, SP, 97/23, p. 217v; Pera, 29. XII. 1715.

⁵² Ottieri, *Istoria delle Guerre*, sv. 3, str. 616.

⁵³ Setton, *Venice, Austria, and the Turks*, str. 434.

⁵⁴ Ottieri, *Istoria delle Guerre*, sv. 4, str. 17. O njegovu životu detaljnije u: *Visite pastorali di Vincenzo Maria Orsini nella diocesi di Benevento: 1686-1730*, prir. Angelomichele De Spirito, Roma 2003., str. xii, i dalje. Rođen je kao Pietro Francesco Orsini, nakon zaređenja dobio je ime Vincenzo Maria Orsini. Izabran je 1724. godine za novog papu pod imenom Benedikt XIII. (1724.-1730.).

⁵⁵ Bernardy, *L'Ultima Guerra turco-venetiana*, str. 36.

U Dalmaciju i na preostale mletačke otoke u Jonskom moru (Krf, Kefalonija i Zakintos) poslano je početkom 1716. godine 20.000 vojnika dijelom unovačenih u Italiji, a dijelom u Njemačkoj.⁵⁶ Mletačka javnost bila je svjesna da je borbu s Osmanlijama moguće nastaviti jedino po cijenu velikih žrtava. U prvom redu ova konstatacija odnosila se na povećano porezno opterećenje podanika. Mjera kojoj se pribjeglo nekoliko godina ranije dijelom je trebala popraviti loše financijsko stanje. Naime, cekin se prvi put u povijesti Mletačke Republike 1714. godine počeo kovati od srebra, tako da je do 1716. godine emitirano 18 milijuna ovog novca.⁵⁷

U Veneciji je javnost početkom 1716. godine slutila namjeru Austrije da uđe u rat s Portom. U svjetlu toga tumačila se i posjeta dužda Giovannija II. Cornara (1709.-1722.) Lidu da bi se osobno uvjerio u snagu nove fortifikacije koja je ondje bila podignuta. To je istakao u izvještaju Alexander Cunningham, uz zaključak da za njom neće biti potrebe ako Karlo VI. objavi rat Porti.⁵⁸ Među stanovnicima Venecije širene su vijesti da Petar I. Veliki (1689.-1725.) s 12 bataljuna kreće na Moldaviju, dok bi broj njegove vojske bio značajno uvećan ako bi Beč objavio rat Porti. U tu je svrhu kralj Pruske trebao izdvojiti 16.000 vojnika, dok se nagađalo da će Eugen Savojski biti imenovan za zapovjednika vojske u Ugarskoj, "a grof Štaremberg u Dalmaciji".⁵⁹

Sredinom siječnja stiglo je iz Beča pismo za koje je Cunningham slutio da može biti povoljno po Republiku, čiji mu je sadržaj, međutim, ostao nepoznat.⁶⁰ Versailles, koji je istupao kao protivnik mletačko-austrijskog saveza, poslao je svom agentu u Veneciji nalog da oduzme putovnicu novoimenovanom ambasadoru Republike u Francuskoj, "jer je francuski dvor s ljubomorom gledao na savez koji car nastoji da stvori sa Republikom".⁶¹ Cunningham je 24. I. 1716. pozvan na razgovor kod određenog De Bosa,⁶² koji mu je tom prilikom nagovijestio da je ranije dobio nalog svoje vlade da proda jedan stari brod Veneciji. Taj je posao propao zbog saveza koji Republika namjerava zaključiti s Karlom VI. pod izgovorom "očuvanja mira u Italiji".⁶³ Cunningham je na ovo odgovorio konstatacijom da ako Osmanlije za nekoliko tjeda-

⁵⁶ Ferrari, *Delle Notizie Storiche*, str. 89.

⁵⁷ Isto, str. 91.

⁵⁸ PRO, SP, 99/61, p. 103r; Venecija, I. 1716.

⁵⁹ PRO, SP, 99/61, p. 103v. Zaključuje li se po obliku imena koji upotrebljava Cunningham, radi se o Maxu Adamu, grofu od Starhemberga, koji je sudjelovao u borbama kod Petrovaradina 5. VIII. 1716. Međutim, najznačajnije onovremene povijesti, što potvrđuje i arhivska građa, ukazuju da je te godine u Dalmaciji ratovao za račun Venecije grof Matthias Johann Freiherr von der Schullenburg, odnosno *Mattia di Felz conte di Schulemburgo* kako ga spominje Ferrari (*Delle Notizie Storiche*, str. 81). Ovo potvrđuje i arhivska građa koja je sredinom 19. stoljeća prebačena iz Milana u Beč, u kojoj su i njegova pisma (*Archivio Storico Italiano ossia Raccolte di Opere e Documenti finora inediti o divenuti rarissimi risguardanti la Storia d'Italia*, Firenze 1843, sv. 5, str. 455).

⁶⁰ PRO, SP, 99/61, p. 107v; Venecija, 17. I. 1716.

⁶¹ PRO, SP, 99/61, p. 109r; Venecija, 25. I. 1716.

⁶² Iako ga navodi kao markiza "de Bos", najvjerojatnije se radilo o opatu Dubosu (abbé du Bos) koji je u francuskoj diplomaciji ove epohe odigrao značajnu ulogu. O njemu vidi: Alfred Lombard, *L'abbé Du Bos: un initiateur de la pensée moderne (1670-1742)*, Genève 1969., str. 3, i dalje.

⁶³ PRO, SP, 99/61, p. 109v.

na osvoje Moreju, neće predstavljati iznenađenje ako car odluči okupiti vladare Italije u savez stvoren radi vlastite, ali i radi njihove obrane. Debos je replicirao da ako do toga dođe, Karlo VI. može, nakon rata s Osmanlijskim carstvom, okrenuti svoje oružje i protiv Sicilije.⁶⁴ Cunningham je naveo da nije izvjesno što će biti za nekoliko godina, već da je dovoljno u ovom trenutku odagnati prijetnju s kršćanskim vladara, što predstavlja glavni razlog koji Karla VI. navodi na rat s Portom.⁶⁵

U Vatikanu je 2. veljače održan Sveti kolegij na kojemu je donesena odluka da svaki kardinal i prelat priloži "doprinos" obrani kršćanstva. Ti doprinosi trebali su biti priložene papinskoj blagajni.⁶⁶ Na njoj je bilo odlučeno da se otvore fondovi u Crkvi sv. Petra u svrhu obrane od Osmanlija i da se rasprodaju opatije i parohije koje su ostale upražnjene smrću biskupa Trieria.⁶⁷ Nekoliko dana kasnije održan je Konzistorij posvećen daljnjim mjerama protiv "osmanlijske opasnosti". Nekoliko položaja u Apostolskoj komori bilo je prodano. Monsinjur Niccolò Negroni ponudio je 100.000 kruna za položaj blagajnika.⁶⁸ Poslanik Beča u Vatikanu Johann Wenzel grof od Gallasa (1669.-1719.) dobio je nalog da od pape traži desetinu s crkvenih poseda u "nasljednim zemljama". Klement XI. nije želio odobriti ustupanje desetine bez garancija da će na ovaj način prikupljena sredstva prvo ulaziti u papinsku blagajnu.⁶⁹ Papa je odlučio odmah poslati četiri legata na dvorove kršćanskih vladara da traže pomoć za borbu protiv Osmanlija.⁷⁰

Sredinom veljače grof Galas primljen je u novu audijenciju, nakon čega je u Beč poslao kurira s rezultatima prgovora. Prema onom što je britanski rezident uspio saznati, papa je Beču dozvolio da ubire desetinu s crkvenih posjeda u područjima kojima je vladao Karlo VI., a koje je su tretirane kao njegove "nasljedne zemlje", jedino u slučaju ako on odluči objaviti rat Porti. Pravo na ubiranje crkvene desetine, kako se u prvo vrijeme pretpostavljalo, bilo bi dano u trajanju od jedne godine, shodno "mogućnostima stanovnika", a zauzvrat je tražio garanciju da bi na ovaj način prikupljena sredstva bila korištena isključivo u obranu kršćanstva. Ova odluka nije zadovoljila grofa Galasa, za koga je Cunningham pretpostavio da će uskoro napustiti Rim.⁷¹

Na Porti su bili upoznati s ratnim pripremama Beča.⁷² Početkom 1716. donesen je ferman⁷³ o zabrani uvoza mletačke robe na osmanlijski teritorij. Robert Sutton ovu je mjeru tumačio kao izraz straha koji je obuzeo Osmanlije i njihovu namjeru da pod svaku cijenu nanesu štetu Republici.⁷⁴ Dobri odnosi koje su bailo i francuski ambasada-

⁶⁴ PRO, SP, 99/61, p. 110r.

⁶⁵ PRO, SP, 99/61, p. 110r.

⁶⁶ PRO, SP, 99/61, p. 119v; Venecija, 7. II. 1716.

⁶⁷ PRO, SP, 99/61, p. 101v; Venecija, pismo nema datum, nastalo 8. ili 10. I. 1716. Francuska je varijanta imena ovog grada *Trèves*. Grad je u današnjoj Nemačkoj na obali rijeke Moselle.

⁶⁸ PRO, SP, 99/61, p. 122r; Venecija, 14. II. 1716.

⁶⁹ PRO, SP, 99/61, p. 120r; Venecija, 7. II. 1716.

⁷⁰ PRO, SP, 99/61, p. 122v; Venecija, 14. II. 1716.

⁷¹ PRO, SP, 99/61, p. 124v; Venecija, 21. II. 1716.

⁷² PRO, SP, 97/23, p. 217v.

⁷³ *Ferman* (per. *farmân*, tur. *ferman*) – sultanova naredba u pismenoj formi, koja na zaglavlju nosila njegov osobni znak (tugru).

⁷⁴ PRO, SP, 97/23, p. 219v; Pera, 30. I. 1716.

dor Pierre Puchot održavali poslužili su Ahmedu III. i velikom veziru da izvrše pritisak na ovog drugog, u namjeri da uloži svoj utjecaj kod baila i navede ga na sklapanje separatnog mira.⁷⁵ U tim okolnostima veliki značaj imali su odnosi s Rusijom koji su bili nestabilni. U tom trenutku, kako se Sutton uspio uvjeriti, jedine mjere predostrožnosti koje je Porta poduzela svodile su se na odluku da se pojača obrana Beograda i Niša, obnovu vojnih skladišta u Epiru, Albaniji i Bosni i naredbu o obnovi putova koji su u međuvremenu obrasli u korov i postali neprohodni.⁷⁶

Početak 1716. godine Senat nije uspijevaio pronaći prikladne osobe za najviše zapovjedne položaje. Nepotizam, koji se u upravni sistem uvukao preko kupovine zvanja, formirao je specifičan klan uklopljen u vladajuću oligarhiju, iz koje su regrutirane ličnosti na državnim i vojnim položajima. Takvi pojedinci obično su, i pored društvenog ugleda koji su uživali, odbijali prihvatiti funkcije koje su nosile visoki stupanj odgovornosti. Posebno je teško bilo naći osobu kojoj bi bio povjeren položaj Generalnog kapetana.⁷⁷ Michele Morosini, koji je Republiku služio u nekoliko diplomatskih misija, početkom 1716. dobio je nalog Senata da otputuje na nekoliko dvorova u Italiji i traži pomoć za borbu protiv Osmanlija.⁷⁸ Uskoro je Senat tu odluku preinačio i izabrao ga za Generalnog kapetana.⁷⁹ Morosini je odbio ovaj položaj, dok je Senat na taj položaj izglasao Andreju Pisanija, koji se s vojskom nalazio na Krfu. Na taj je otok poslan kurir da ga obavijesti o izboru, ali je Cunningham pretpostavljao da će i on odbiti ponuđeni položaj.⁸⁰

Rusija se u ovoj konstelaciji odnosa ponovo našla u situaciji da svojim zahtjevima može vršiti pritisak na Portu. Poslanik Petra I. stigao je u Carigrad sredinom veljače 1716. Odmah po dolasku stavljen je, zajedno s pratnjom, pod strogi nadzor, uz zabranu cijelom poslanstvu da konzumira vino. Petrograd se ovog puta žalio na upade Tatara, koji su i dalje formalno bili pod vlašću Porte. Iako je više puta priman na Portu, reis-efendija⁸¹ konačno mu je poslao odluku da se nada da neće više biti uznemiravan od njegove strane, sve dok "ne sazna odluku cara o miru ili ratu".⁸²

S povoljnim nagovještajima iz Beča da je savez s Venecijom nadomak, papa je sredinom veljače 1716. ponovo apelirao na prelate na svom teritoriju da daju dopri-

⁷⁵ PRO, SP, 97/23, p. 220v.

⁷⁶ PRO, SP, 97/23, p. 221r.

⁷⁷ Ova konstatacija Cunninghama odnosi se na generalnog zapovjednika pomorskih snaga Mletačke Republike, odnosno, *Capitano Generale da Mar*. O ovom položaju videti: Mateo Casini, *Immagini dei capitani generali "da Mar" a Venezia in età barocca*, u: *Il "Perfetto Capitano". Immagini e realtà (secoli XV-XVII)*, prir. Marcello Fantoni, Roma 2001., str. 219-270.

⁷⁸ PRO, SP, 99/61, p. 92v; Venecija, 3. I. 1716.

⁷⁹ PRO, SP, 99/61, p. 102r; Venecija, 10. I. 1716.

⁸⁰ PRO, SP, 99/61, p. 107; Venecija, 7. I. 1716.

⁸¹ Reis-efendija (*reis-efendi*, prvobitno *reisulkuttab*) – u prvo vrijeme osmanlijske države glavni tajnik državne kancelarije, ali je tijekom vremena njegov položaj dobivao na značaju, posebno od 18. stoljeća kada počinje obavljati i poslove komunikacije s diplomatima (ambasadorima i rezidentima).

⁸² PRO, SP, 97/23, p. 232r; Pera, 18. II. 1716.

nos borbi protiv nevjernika.⁸³ Alexander Cunningham nije uspio saznati ishod pregovora koje je u Vatikanu ambasador Venecije vodio u vezi s dobivanjem pomoći. Po Cunninghamovoj ocjeni, za Veneciju bi bilo bolje da od pape ne dobije nikakvu pomoć. Naime, Klement XI. (kao što je Vatikan uvijek u takvim prilikama činio) nastojao je u obračun s Osmanlijama uvući i Maltu, čiji su vitezovi bili na glasu po pirateriji.⁸⁴ Zbog toga je takav rasplet događaja mogao biti štetan po mletačke interese.⁸⁵ Malteški gusari su neposredno prije toga napali tri nizozemska broda. Njihov čin, koji je alarmirao britanske i nizozemske trgovce na Mediteranu,⁸⁶ pojedini su suvremenici tumačili i kao prekid mira između Malte i Nizozemske.⁸⁷

Početak ožujka situaciji se nazirao ishod. Senat još uvijek nije uspijevaio pronaći prikladnu osobu za položaj Generalnog kapetana. Dok je general Matthias Johann Freiherr von der Schulenburg nadgledao stanje fortifikacija na preostala tri mletačka otoka (o čemu nije iznio povoljno mišljenje), Senat je pripremao novi kontingent vojnika, koji je planirao poslati u Dalmaciju.⁸⁸ Papa je bio posebno prestrašen činjenicom da bi osmanlijska flota tijekom ljeta za odredište mogla imati talijansku obalu. Zbog toga je odlučio izdvojiti nove subside Karlu VI. za njegovu odluku da objavi rat Porti.⁸⁹

Iako su pregovori vođeni u Beču, o odluci pape da dotira borbu ovisila je i odluka cara da je prihvati. No, prilike u Vatikanu bile su daleko od povoljnih. Centri odlučivanja odavno su se izmakli u korist onih, koji su uz sebe na raspolaganju imali velike novčane fondove. Do početka 18. stoljeća, međutim, Papinska je država izgubila mnoge izvore prihoda. Kada je markiz del Borgo u svojstvu poslanika novog kralja Sicilije stigao u Vatikan da bi ponudio pomoć od osam ratnih brodova i vojnike za rat s Portom, a koji bi bili na platnom spisku Vatikana, papa se izgovorio da nije u mogućnosti prihvatiti ovu ponudu. Vladar Španjolske ponudio je u istu svrhu deset brodova, čije bi izdržavanje sam financirao, i 8.000 pješaka, koji bi plaću primali iz papinskih fondova. Papa je brodove prihvatio uz zahvalnost, ali je ponudenu vojsku odbio, upravo iz financijskih razloga.⁹⁰

Robert Sutton je u očekivanju novog ambasadora Edwarda Wortleya Montagua (1716.-1718.) nastavio obnašati dužnost predstavnika Velike Britanije na Porti. Sutton je u ožujku 1716. zabilježio da među Osmanlijama i dalje vlada mišljenje da Karlo VI. "nije u mogućnosti prekinuti sa njima". U tumačenju vlastite samoobmane oni su razlog pronašli u smjeni izvršenoj u Francuskoj, koja je dobila novog kralja Luja XV. (1715.-1774.) i regentstvo. U njihovoj viziji pripreme koje je Beč poduzeo

⁸³ PRO, SP, 99/61, p. 125r; Venecija, 21. II. 1716.

⁸⁴ Za period Prvog morejskog rata vidi: Kocić, *Венеција у хајдуци*, str. 71-72.

⁸⁵ PRO, SP, 99/61, p. 129v; Venecija, 28. II. 1716.

⁸⁶ PRO, SP, 99/61, p. 129v.

⁸⁷ PRO, SP, 99/61, p. 132r; Venecija, 28. II. 1716.; drugo pismo pod ovim datumom.

⁸⁸ PRO, SP, 99/61, p. 134r; Venecija, 6. III. 1716.

⁸⁹ PRO, SP, 99/61, p. 137v; Venecija, 13. III. 1716.

⁹⁰ PRO, SP, 99/61, p. 142r; Venecija, 20. III. 1716.

tumačene su više kao prijetnja negoli kao stvarna opasnost.⁹¹ Takav stav dokazuje prepiska Roberta Suttona, koja u isto vrijeme otkriva da Porta u opsegu informiranosti nije mogla parirati pojedinim europskim državama, koje su daleko brže dobivale informacije, u vrijeme kada je o njihovoj brzini ovisila efikasnost poduzetih akcija. Dok je za zapadne promatrače mletačko-austrijski savez postao faktička stvar, Porta je i dalje bila uvjerena da do njegova sklapanja neće doći. Reis-efendija nije se ustezao nagovijestiti Suttonu da nije ni pomišljao na rat sa Karlom VI. Općenito gledano, Porta nije razumjela potrebu Beča za savezom s Venecijom. Reis-efendija predstavio je Suttonu da Porta ima zasebne ugovore o miru s Bečom i Venecijom te da ne razumije potrebu Karla VI. da pritekne u pomoć državi s kojom je ona u ratu.⁹²

U razgovoru koji je vodio s Damad Ali-pašom u Arsenalu (u carigradskom predgrađu Galati), gdje je ovaj preselio saraj, Sutton je kao jedinu mogućnost izlaska iz teške situacije naveo sklapanje mira s Venecijom. Ali-paša nastojao je svu odgovornost za pogoršanje odnosa prebaciti na Austriju. Tom je prilikom spomenuo nekoliko prekršaja među koja spada i odluka Beča da preveze municiju i proviziju Savom, koja je po odlukama mira u Karlovcu predstavljala zajedničku granicu i nad kojom su obje strane uživale pravo slobodne plovidbe. Veliki vezir istakao je da ako se muslimanima nanosi nepravda, šerijat⁹³ ih obvezuje na obranu. Kamen spoticanja u diplomatskoj komunikaciji Porte sa susjedima ostala je njena odluka da uđe u rat s Venecijom. Ali-paša je istakao upravo namjeru mletačkih podanika da pljačkaju i ubijaju muslimane, kao činjenicu koja je najviše pridonijela njenom donošenju. Porta je poslala poslanika u Veneciju sa zahtjevom "da pravda bude zadovoljena". Kako povodom toga ništa nije učinjeno, Porta je odlučila pravdu namiriti "snagom svog oružja".⁹⁴

Početak ožujka 1716. u Beč su stigle vijesti da je Porta poduzela opsežne ratne pripreme, dok se pretpostavljalo da će svoju vojsku poslati u Ugarsku. Za 18. III. zakazano je Ratno vijeće na kojemu su razmatrane ove vijesti. Odlučeno je da se formiraju dvije velike vojske; jedna koja će biti raspoređena u području između Save i Drave, dok bi druga bila stacionirana na Tisi. Naređeno je da se na Dunavu kod Slankamena podigne pontonski most koji bi osiguravao njihovu komunikaciju. Sve su strane spekulirale o snazi protivnika. U Beč su tako stigle vijesti da su Osmanlije u Bosni okupile 150.000 vojnika kojima je trebao zapovijedati sultan osobno.⁹⁵ Savjetnici Karla VI. raspolagali su, međutim, informacijama o raspoloženju na Porti suprotnom od onog koje otkrivaju pisma Roberta Suttona. Naime, Sutton je tvrdio da veziri i Porta, uključujući i Ahmeda III., smatraju da Karlo VI. neće objaviti rat Porti, dok je u isto vrijeme tisak optuživao upravo Portu za namjeru da uđe u rat.⁹⁶

⁹¹ PRO, SP, 97/23, p. 235r; Pera, 27. III. 1716.

⁹² PRO, SP, 97/23, p. 235v.

⁹³ Šerijat (ar. *sharia*) – islamsko vjersko pravo.

⁹⁴ PRO, SP, 97/23, pp. 237r-237v; Pera, 4. IV. 1716.

⁹⁵ *Mercury* 1716., sv. 27, str. 120.

⁹⁶ Isto, str. 121.

Konačna odluka o ulasku u rat prepuštena je Državnom saboru u Regensburgu. Tokom jednog zasjedanja predstavljen je (19. III. 1716.) Memorijal Karla VI. kojim je tražio pomoć u novcu i vojnicima za rat s Osmanlijama. Raspravljano je i o činjenici da su oni prethodne godine neočekivano napali mletačke posjede "otvarajući na taj način sebi put za napad na druge kršćanske države". Zbog toga je Karlo VI. bio u obavezi pružiti pomoć Veneciji. Ovo je predstavljalo, po vjerovanju ljudi okupljenih oko Karla VI., jedini način da se Porta primora na mir s Venecijom.⁹⁷ Novo ratište koje bi se time otvorilo nije bilo moguće voditi bez novčane pomoći drugih kršćanskih država. Od značaja je da je u Regensburgu prevladao stav da je "osmanlijska opasnost" postala evidentna u trenucima kada je Porta oglasila rat Veneciji. Međutim, sudeći po britanskim izvorima, radilo se o "reciprocitetu u osjećaju straha", i činjenici da Porta nije bila za to da uđe u novi rat s Bečom. Dodatnu potvrdu ovoj tvrdnji pruža i činjenica da je nad Portom visjela latentna opasnost od novog rata s Rusijom.

Iskustvo iz Velikog turskog rata bez sumnje je bilo živo među pojedinim Portinim činovnicima, koji su na svaki način nastojali da izbjegnu sličnu situaciju. Manipulacija istim osjećajima koje je koristila Porta odvela je Beč u novi rat pod izgovorom da je potrebno odgovoriti na vojne pripreme druge strane. Prema Ottieriju tri su razloga koja su navela Beč da objavi rat Porti. Prvi su bile zamolbe Vatikana, drugi vjerski i treći "državni interes".⁹⁸ Eugen Savojski napisao je 2. IV. pismo koje je trebao odnijeti Ibrahim-aga, kojega je prethodne godine Porta poslala u Beč. Troškovi njegova povratka pali su na teret Austrije, čija ga je vojska ispratila do Slankamena, "mjesta na granici između dvije carevine".⁹⁹

U Veneciji su s posebnim interesom pratili događanja u Regensburgu. U prvom tjednu travnja upućenim je krugovima u Veneciji bilo poznato da je samo pitanje vremena kada će car objaviti rat Porti. Posljednju prepreku suradnji dviju država predstavljao je zahtjev Beča da Senat podanicima Karla VI. dozvoli slobodnu plovidbu Mletačkim zaljevom. Po procjeni Cunninghama, to nije predstavljalo nerješivi problem koji bi utjecao na potpisivanje mletačko-austrijskog saveza.¹⁰⁰

Nekoliko dana prije toga Klement XI. namijenio je ratu s Osmanlijama prihode od desetine (*decimo*) s crkvenih posjeda i sve beneficije u Italiji.¹⁰¹ To je bilo odlučeno na tajnom Konzistoriju 4. IV., na kojem su razmatrane ratne pripreme koje je vršila Porta.¹⁰² Upućeni u prilike u Vatikanu tumačili su ovu odluku Klementa XI. jedinom realnom, u okolnostima kada je njegova blagajna bila prazna,¹⁰³ zbog čega se odlučio na ustupanje desetine i beneficija. U tisku je objavljeno da Vatikan "odavno nije bio u takvom vrenju".¹⁰⁴ Jedan od razloga bio je i strah od osmanlijskog napada na Italiju.

⁹⁷ Na ist. mj.

⁹⁸ Ottieri, *Istoria delle Guerre*, sv. 4, str. 18.

⁹⁹ Isto, str. 19.

¹⁰⁰ PRO, SP, 99/61, pp. 154r-154v; Venecija, 10. IV. 1716.

¹⁰¹ PRO, SP, 99/61, p. 157r; Venecija, 11. IV. 1716.

¹⁰² *Mercury* 1716., sv. 27, str. 155.

¹⁰³ PRO, SP, 99/61, p. 157.

¹⁰⁴ *Mercury* 1716., sv. 27, str. 155.

Nakon Državnog sabora u Regensburgu, Eugen Savojski poslao je glasnika u Carigrad, koji je trebao obavijestiti Portu o saborskim odlukama. On je u osmanlijsku prijestolnicu stigao 11. IV. Iako je očekivan s velikim nestrpljenjem, njega je prvo primio rezident Fleischmann. Već je narednog dana rezident bio primljen na Portu. Tom je prilikom vezirima priopćeno da je mir iz Karlovca neodrživ dok sultanovi podanici odmah ne odlože oružje i prekinu rat s Venecijom te nadoknade štetu ovoj državi. Kada su saslušani austrijski uvjeti, reis-efendija odmah je poslao po sve ambasadore i rezidente kojima je obznanjena činjenica da je Karlo VI. upravo Porti objavio rat. Suprotno od onoga što se očekivalo, Porta je naredila zapovjednicima pograničnih utvrđenja da ne upotrebljavaju oružje, osim ako budu napadnuti od austrijske vojske,¹⁰⁵ dok je rezidentu Fleischmannu dozvolila da se vrati u domovinu.¹⁰⁶

U Veneciji su svakodnevno očekivali vijesti iz Beča o konačnoj odluci Karla VI. da stavi potpis na ugovor koji je predviđao stvaranje novog mletačko-austrijskog saveza. Ovo se naslućuje iz Cunnighamova pisma od 10. IV. 1716.¹⁰⁷ Nakon objave rata Porti, 13. IV. 1716. uslijedilo je zaključenje mletačko-austrijskog saveza, koji je sadržavao osam članova. Pojedini suvremenici u istom događaju prepoznali su obnovu Svete lige iz 1684. godine.¹⁰⁸

Nakon potpisivanja ugovora o savezu, kardinal Alessandro Aldobrandini, papinski nuncij u Beču, poslao je poruku kardinalu Spinoli u Veneciji¹⁰⁹ o zaključenju saveza između cara i Venecije. Michele Morosini trebao je odmah otputovati u Vatikan od pape zahtijevati obećanu pomoć.¹¹⁰ Poslani su pozivi vladarima Poljske, Rusije i drugih država da se priključe Ligi.¹¹¹ Porta je strahovala i od rata s Rusijom. Neočekivano je naredila pogubljenje carigradskog patrijarha pod izgovorom da su pojedini pravoslavni svećenici održavali prepisku s Petrom I. Carigradom su širene glasine da će, u slučaju da do toga dođe, sultan osobno stati na čelo vojske upućene protiv Rusa.¹¹²

Evidentna činjenica, koja se zapaža ne samo u engleskim izvorima, bila je ta da je do samog početka rata većina sultanovih podanika smatrala da ovog puta neće zaratiti s Austrijom. To se može zaključiti i iz pisma dubrovačkog biskupa Giovanni-ja Batistte poslanog u Vatikan 24. V. Posebno su se tome opirali janjičari, "koji nika-ko nisu željeli rat s carem".¹¹³ Nakon što je rat postao izvjestan, za njegovo je izbijanje Porta glavnu krivicu pripisala papi. Carigradom i Jedrenom (tur. Edirne) širene su u isto vrijeme glasine da je godina koja je protjecala bila "fatalna po njih",¹¹⁴ ujedno sluteći neizvjesnu budućnost koja ih je očekivala.

¹⁰⁵ PRO, SP, 97/23, pp. 247r-247v; Pera, 5. V. 1716.

¹⁰⁶ PRO, SP, 97/23, p. 248.

¹⁰⁷ PRO, SP, 99/61, p. 154; Venecija, 10. IV. 1716.

¹⁰⁸ Vedramino Bianchi, *Istorica Relazione della Pace di Posarovitz*, Padova 1719., str. 13.

¹⁰⁹ Vjerojatno se radi o Gianbattisti Spinoli (1646.-1719.), koji je za kardinala izabran 1695. godine.

¹¹⁰ PRO, SP, 99/61, p. 131; Rim, 25. IV. 1716.

¹¹¹ Setton, *Venice, Austria, and the Turks*, str. 434. Međutim, u pismu Roberta Sutona od 18. II. 1716. tome nema spomena (PRO, SP, 97/23, pp. 231r-233v; Pera, 18. II. 1716.).

¹¹² PRO, SP, 99/61, p. 160r; Venecija, 19. IV. 1716.

¹¹³ Jačov, *Списи Тајног ватиканског архива*, str. 203; Dubrovnik, 21. V. 1716.

¹¹⁴ Isto, str. 204; Dubrovnik, 10. VII. 1716.

Slikovni prilozi

Karlo VI., izvor: Bernardy,
L'Ultima Guerra turco-venetiana.

Eugen Savojski, izvor: Bernardy,
L'Ultima Guerra turco-venetiana.

Marija Kocić

The Veneto-Austrian Alliance of 1716 in the Light of English Sources

Summary

The alliance concluded on 13 April 1716 in Vienna represented the highest peak of the efforts of both Venetian and papal diplomacy to drag Austria into the new war with the Ottoman Empire. Some contemporaries and the contemporary press, which had just become an important means of disseminating and receiving information in "Classical" Europe, had anticipated that step since the moment when Venice found itself alone in the struggle with the powerful, even though visibly weakened, Ottoman state. The experience of the creation of the previous Holy League of 1683-1684 was still alive, but a new constellation of relations in Europe influenced a change of the side that played the role of its initiator. This time, it was Venice that, together with the papacy, influenced Emperor Charles VI, encouraging him to enter into a new military adventure with uncertain results.

British diplomats in Venice, Alexander Cunningham (with the title of resident), and Constantinople, Robert Sutton (ambassador), became witnesses of political contest and a number of problems that were created by the initial idea of the creation of that alliance. Even though they resided on territories of opposed sides, they both presented their views on the negotiations, in a form as accurate as could be when their diplomatic authority allowed them to obtain information or the means at their disposal allowed them to buy it. In their reports, which are sometimes contradictory to the views expressed in the press, they describe the course of the negotiations. Precisely for this reason, these reports are important historical sources, partially explaining the "turning point" on which Vienna stood by the decision to enter into the new war with the Ottoman Empire.

Key words: Venice, Robert Sutton, Alexander Cunningham, the Porte, diplomacy